

embert uraló két főerő: az álom és valóság egyensúlyban van s ezt az egyensúlyt állandóan meg is őrzik: ez a titka a bennük égő világitó napnak.“

Charles de Coster kerül sorra, a *Tyl Ulenspiegel* szerzője, azé a könyvé, „amely egyedülálló kisugárzása a flamand népi szellemnek. De Coster művével megalapította a belga irodalmat. A Tyl Ulenspiegelt egyenesen a Don Quichote és a Pantagruel mellé kell állítanunk“.

A következő tanulmány, Romain Rolland legnagyobb utitársáról, Goethéről szól... Goethe tanításának lényegét az „örök változás“ törvényében látja, amit a Faust költője a következő mondatban foglalt össze: „a természet állandóan új formákat alkot, ami van még sohasem volt, ami volt sohasem tér vissza.“ Ugyanezt a gondolatot összegezi még mezte-lenebb, még összevontabb formában a „stirb und werde!“ parancsa. Goethe is kemény realista volt, szelleme szüntelenül tiltakozott azok hallucináló gőgje ellen, akik „azt hiszik, hogy módjukban áll olyan formákat alkotni, amik nem léteznek a természetben.“ Goethe a természet törvényeit keresi s általuk igyekszik a természet titkaiba behatolni. Így jut el a „kezdetben volt a tett“ megformulálásáig; így mondatja a haldokló Fausttal azt a halhatatlan je szót, amely Romain Rolland szerint „zászlóként lebeg minden forradalom föött: Csak az érdemli meg a szabadságot és az életet, aki mindennap újból meghódítja.“

Victor Hugo Romain Rollandra gyakorolt hatásáról eddig is tudunk, hiszen Hugo alakja uralta nemcsak a francia irodalmat, hanem az európai haladás horizontját is abban az időben, amikor a fiatal zenetörténész és esztéta a társadalom nagy kérdései felé fordulva a francia forradalom hagyományait kezdte idézni. Victor Hugo halála a fiatal Romain Rolland egyik döntő élményévé magasztosult. Rolland elmeséli tanulmányában, hogyan látta, 16 éves korában, Vilerneuve városkában, a genfi tó partján az öregedő Hugot, III. Napoleon száműzöttjét, akinek „Éljen a köztársaság!“ kiáltását lelkesen fogadták a svájci munkások. Érdekes és nem véletlen összejátszása a sorsnak, hogy a fiatal gyermek éppen ott találkozott a proskribált Hugóval, ahová később, mint érett férfi, maga is mint menekült érkezett, amikor száműzöttté tette a háború véres spektruma ellen folytatott reménytelen küzdelme. Az utitársak szellemi ősöké lesznek. Voltaire, Hugo és Rolland összetalálkozása az európai szabadságharc három étapjában ugyanazon a svájci talajon a haladás szellemének folytonosságát bizonyítja.

A könyv utolsó tanulmánya a cselekvő és megvalósító embert dicsőíti. Shakespeare nagysága az álom és a valóság egyensúlyából keletkezett. „Álmodni kell, de csak olyan módon, hogy komolyan higyjünk álmunkban, hogy figyelmesen vizsgáljuk a valóságot, hogy álmunkat vele vessük össze és így megvalósítására törekedjünk minden erővel“, idézi Romaind Rolland korunk nagy államférfiát. „A valóság érzékét átvinni nemcsak a cselekvés, hanem az álom és a művészet területeire is“, — ime a tanítás, ami Rolland életművéből árad s amit az utitársaknak szentelt könyv lapjain a szellem, az álom és a cselekvés legnagyobb embereinek szentelt írások foglalnak össze ékes üzenetbe.

ROGER MARTIN DU GARD: VÉN EURÓPA. (Nyugat kiadása.) A tul-
 érett polgári Európában Sancho Panza elcsapta Don Quijotte-ot, a
 kőbor lovagság helyett jövedelmezőbb foglalkozást választott magának,
 postás lett, aki a pirkadó hajnalban fe'kap biciklijére, s leveles táskájá-
 val végigjárja az egész falut, ezt a nyomoruságos kis Maupeyrout, ame-
 lyet kitanultságával és kapzsiságával úgy a markában tart, mint vala-

mi hűbért. A ravasz postás kezében fut össze a kis falu minden eselszövénye és hináros szála, s módja van rá, hogy egyetlen szálát se veszítse szem elől: minden aggály nélkül bontja fel a leveleket s így isten után legjobban tudja a falu ügyes-bajos dolgait. Nem egy irodalmi metafora kedvéért hasonlítom a romlott, félparaszt Joigneaut a tudatlan, de ravasz Sanchohoz. A fegyvernök postás Joigneau öse, testi-lelki rokona, s a különbség csak annyi, hogy a postásban már kiterelvényesedtek és diadalmaskodtak azok az antas tulajdonságok, melyekért a nemes lovag nem győzte eléggé korholni Sancho. Pénzvágý, fondorkodás, falánkság, bujaság, mindaz, amit a lovag oly lelkiismeretesen nyesegetett fekyvernökében, most kénye-kedve szerint hajt és virul, elfojt minden nemesebb ösztönt és eszményi törekvést.

Maupeyrou, ez a nyomoruságos kis francia falu, biciklis kalandjainak a színtere, a legméltóbb hely számára. Minden ember, akihez belkoptat leveleivel, pénzt kuporgat, pénzért fondorkodik, alantas vagy bogaras ösztönök jármában tengődik. Iszákosság, kéjelgés, kapzsiság, haszonlesés, babona terpeszkedik el ez egész falun és az egyetemes lápjában él, hizik és pöffeszkedik a mákvirág Joigneau és még néhány vele hasonlszörű. Szatócsoznak, kávésoznak, parasztoznak, az egész Maupeyrounak csupán egyetlen éber ösztöne van, a haszon. A patkány szimatjával hajszolnak fel minden alkalmat, ami egy kis felesleges pénzt vagy szennyes hasznót hoz a konyhára. A kicsinyes haszonlesésnek nincs fékje, sem korlátja és minden neki dolgozik, a test minden kéje és a szív minden érzése. A félparaszi kapzsiság lápjában az elnyelt régi világ fuldokol, egy-egy hinár belepte klerikális sziget, melynek szentjei, pénészes zugai, nyirkos megtartóztatásban fogant bogarai semmivel sem vonzóbbak, mint az istentelen forradalomból származó eltévelyedések. Az egész Maupeyrou fölött az irói szerénységből és mérsékletből elhallgatott tragédia füstja lebeg. Az öreg Páquenx már nem sokáig húzza abban az ammoniák-szagú sötét kis kamrában, ahová a fia és a lánya zárták. A Merlavigne-fivérek, a falu pékjei kis cselédeket tartanak, s ha olykor égett dögszag árad a sütődéből, azt mondják, hogy megkölyközött a macska. A tehetetlen Flamart egyszer biztosan végez kikapós feleségével s kitudja, nem teljesedik-e be Ennberg kisasszony álma is? Az emberi lélek mindig az örület meredékjén járkal, különösen, ha egy ilyen Maupeyrou-szerű fészekbe számúzik, ahol a szellem nemesebb vágyai számára nincs enyh és vigasztalás. A jó Ennberg addig ábrándozik örülődő aggyal a jobb társadalomról, míg, egy éjszaka megfojtja a feleségét, ezt a termékeny, jámbor asszonyt, aki egyik teherből a másikba esik. Meddig túri ez az iszonyú meddőségre kárhoztatott szellem, hogy mellette oly szemérmetlenül és okatlanul bimbozzék a test, illatozó pelenkákat hullatva maga körül?

Ki felelős ezért a félelmetes sivárságért és szennyért, melyet az író oly művészi gonddal szűrkit és tompít, amelyből kigyomlá minden rítkító színt, minden hangos szót, hogy annál fojtottabb és nyomasztóbb legyen? A társadalom felelős-e vagy maga az emberi lét? Franciaország levetette a papi és nemesi jármot, de még sem szabad, mert saját antas ösztönei béklyozzák le. Az eszménynek, a szellemnek, az áldozatkészségnek sehol egy enyhet adó paránya. Az ember már hinni kezdi, hogy lovagi örület kell ide, valami eszeveszett idealizmus, mely kiragadja a világot a hétköznapok taposómalmából, s belehajszolja örült, de tisztító kalandokba. Ha az emberiség nem tenyészt ki magában új eszményeket, melyek szárnyakat adjanak neki, az a köldökzsinor fogja megfojtani, amellyel renyhén a földhöz tapad. (Szenczei László)